

РАД МОНАШКЕ ШКОЛЕ У МОНАСТИРУ РАКОВИЦА И ЊЕНИ ПРОФЕСОРИ КАО ЕПИСКОПИ

Увод

Српска Православна Црква је имала одговарајућу улогу у развоју просветног живота код српског народа, желећи тиме да се описмени, како би се што боље упознао са Христовим еванђељем. Поседну пажњу је посвећивала образовању свештенства, јер су они непрестано долазили у контакт са народом, па су с тога важили за мисионаре Еванђеља. Прве српске богословске школе су били манастири, као што су Студеница, Жича и Хиландар, где су свештеници стицали образовање, придавајући више пажње молитви, посту, моралном животу и сл. Тек ће се 1615. године отворити озбиљна богословска школа у манастиру Крки, у којој се придавала важност на богословским наукама. Богословско образовање ће унапредовати за време Београдско – Карловачке митрополије, а посредством Мојсија Петровића и Викентија Јовановића.¹ На развоју стицања богословског образовања радио је и Павле Ненадовић, оснивач Покровско – Богородичине школе у Сремским Карловцима², као и Стефан Стратимировић.³ Управо ће њиховим заслугама богословско образовање код српског свештенства достићи виши ниво.

У поменутиим школама се нису само учили свештеници и кандидати за свештенике, него и монаси. Иако код монаха образованост није била пресудна, ипак су црквени поглавари препоручивали,

¹) Предраг Пузовић, *Прилози за историју Српске православне цркве*, ПБФ – Београд 2014, 115.

²) *Исто*, 118.

³) *Исто*, 122.

а понекад и наређивали, да су монашка лица дужна да стекну богословско образовање, поготово ако су били у свештеничком чину. Међутим, пошто се све више оскудевало у броју монашких лица и пошто је монашки живот захтевао одређену дисциплину, створила се потреба да се оснује монашка школа за монахе, у којој ће се, поред богословских предмета, учити манастирском животу и занатском умећу. Иако је СПЦ отворила неколико монашких школа, као што је у Острогу и Хопову, ипак је једна од њих имала одговарајућу улогу у образовању монаха, а то је монашка школа у манастиру Раковица.

Историјат манастира Раковице

О постанку манастира Раковице не постоје званични подаци, него се све базира на предању. Тако је по једном предању манастир подигао Милош Обилић, који је после Косовске битке био запаљен, а обновљен у 15. веку од стране извесног Раје, по коме је манастир и добио име. Друго предање говори да се стари манастир некада налазио поред старог пута Београд – Крагујевац, у којем су, током турског прогона, иконе почеле саме да напуштају манастир и да се настањују на садашње место манастира. За иконама су дошли и монаси, где су подигли нови манастир.⁴ Ова два предања о настанку манастира су одбачена као неоснована. Међутим, поред њих, постоји још једно предање које говори да је манастир подигао краљ Драгутин, а за чију историчност потврђује архимандрит Рувим.⁵ Међутим, с друге стране, професор Кашић одбацује ову тврдњу као научно непотврђену. Он наводи да се манастир први пут спомиње 1502. године у писаним изворима Феликса Петанчића, а касније и 1560. године, али да се нигде не говори о његовом настанку. Међутим, исти професор сматра да је манастир највероватније настао за време кнеза Лазара, а да га је подигао влашки војвода Радул I Црни.⁶ Чини се да је прво предање приближно истини, бар што се тиче временског периода настанка манастира Раковице.

За време турског ропства, манастир је претрпео уништење од стране Турака. Када је папа Климент VIII стварао лигу од западних и источних земаља зарад отпора против турске војске, Срби су се

⁴ Архимандрит Рувим, *Манастир Раковица*, Никола Пашић – Београд 2007, 6 – 7.

⁵ *Истио*, 7 – 8.

⁶ Душан Кашић, *Манастир Раковица*, Београд 1970, 17.

са одушевљењем одазвали позиву 1594. године и успротивили се Турцима. Због тога је Синан – паша за казну због побуне казнио Србе тако што је спалио мошти Светог Саве на Врачару.⁷ Међутим, освета се није зауставила само на спаљивању светитељских моштију, него и на уништавању српских манастира, међу којима је био и манастир Раковица. Плашећи се за своје животе, монаси су из манастира узели све драгоцене ствари, као што су иконе и населили се на место Превелика, где се данашњи манастир и налази. Дакле, и друго предање у себи садржи извесне тачности, само што иконе нису саме дошле, него су их монаси донели.⁸

Током Великог турског рата (1683 - 1699), Срби су са одушевљењем дочекали ову вест, где су се добровољно прикључили. Монаси манастира Раковице су се, такође, одазвали позиву, где се посебно истакао настојатељ манастира - Григорије. Његовим посредством, Руси су успели да 1699. године склопе двогодишњи мир са Турском, а што су Аустријанци покушали да саботирају. Он је исте године учествовао и у склапању тридесетогодишњег мира између Русије и Турске, због чега су га Руси заједно са манастиром наградили, снабдевши га са сталном помоћи, у чему се и Влашка укључила.⁹ Управо је за време његове управе манастир највише напредовао, како у изградњи, тако и у броју братства.¹⁰

После смрти Григорија, наследио га је његов ученик Михаило. Током његове управе поново је избио рат између Турске и Аустрије (1737 – 1739), где је нови раковачки настојатељ узео учешћа у рату на страни Аустрије. Аустријска војска била је приморана да одустане од даљег похода и да се повуче, а српски народ да избегне из Србије у Срем. Међу њима је био и игуман Михаило са братством манастира Раковице. Они су се склонили у фрушкогорски манастир Велика Ремета и са његовим братством склопили споразум да се два манастира споје у једну управу, да би се могли старати о манастиру Раковици,¹¹ што је и допринело да манастир опстане.

По доласку игумана Михаила у Угарску, манастир није био у потпуности напуштен. У њему је остало неколико калуђера, који

⁷) Владимир Ђоровић, *Историја Срба*, Зограф – Ниш 2004, 424 – 426.

⁸) Кашић, *Манастир*, 23.

⁹) *Ист*, 24 – 25.

¹⁰) Рувим, *нав. дел.*, 40 – 41.

¹¹) *Ист*, 41 – 42.

су трпели тортуру од Турака. Турци су неколико пута узнемиравали монахе, а манастир пљачкали и палили.¹² Нови аустријско – турски рат (1788 – 1790) донео је нове неприлике манастиру. Међутим, потписивањем Свиштовског мира 1791. године, где су Срби хатишерифом добили право на обнову порушених светиња, започета је обнова над манастиром.¹³ Међутим, мирно стање ће трајати све до доласка дахија 1802. године, због којих је и почео Први српски устанак 1804. године. Тадашњи раковачки игуман Исаија се жестоко успротивио Турцима, који је имао навику да курбулијом обилази манастирске шуме и брани их од турских крадљиваца.¹⁴ Српски јунак у Првом устанку био је Васа Чарапић, који је и погинуо током борбе. Његово тело је сахрањено у манастиру Раковици, што је придодало на његовом значају.¹⁵

Када је после Другог српског устанка у Србији наступио мир, почела интезивна обнова манастира, а у чему је посебно допринео кнез Милош Обреновић. Разлог због чега се српски кнез посветио обнови, био је тај што је манастир учествовао у устанку, али је вероватно главни разлог био тај што је његов син Тодор у њему сахрањен.¹⁶ Углавном ће династија Обреновић бити главни манастирски приложник, а понајвише Томанија, супруга Јеврема Обреновића. За Обреновиће је манастир постао главно место њиховог редовног окупљања.¹⁷ Међутим, вероватно да манастир не би доживео такву обнову, да за настојатеља није био постављен архимандрит Јосиф Требињац. Његовим заступништвом, манастир је био поновљен новим грађевинама и имањем. Такође је и црква реновирана. Све је ово урађено прилогом кнеза Михаила Обреновића, али опет заслугом архимандрита Јосифа.¹⁸ Због тога не треба ни да чуди што га Рувим назива „*најзаслужнијим сѣарешиним нової доба*“¹⁹, јер је настојатељима био пример у обнови и проширењу манастира, а који је постајао све богатији.

¹²⁾ *Исїю*, 42.

¹³⁾ Кашић, *Манасїир*, 39.

¹⁴⁾ Рувим, *нав. дел.*, 43 – 44.

¹⁵⁾ Кашић, *Манасїир*, 40.

¹⁶⁾ *Исїю*, 42 – 43.

¹⁷⁾ *Исїю*, 49 – 53.

¹⁸⁾ Рувим, *нав. дел.*, 51 – 52.

¹⁹⁾ *Исїю*, 51.

Оснивање монашке школе

Идеја о отварању монашке школе настала је усред велике оскудице монаштва, као и због њиховог слабог богословског образовања. Циљ је био да се што интензивније ради на развоју духовног живота у Србији, а који је био у опасности због нових идеологија која су се тада појављивала. Црква није желела само да свештенички кандидати стекну образовање, него и монаси.²⁰ Због тога је Удружење свештенства монашког реда на одржаној седници 1897. године у манастиру Драчи, донело одлуку да се покрене иницијатива о оснивању монашке школе. Овај предлог је Удружење послало тадашњем митрополиту Србије Михаилу (Јовановићу), али због његове смрти 1898. године није се радило на његовој реализацији.²¹

За наследника Михаила изабран је Инокентије (Павловић) 1898. године, који није био дуго на трону, јер је умро 1905. године²², када је исте за новог митрополита изабран Димитрије (Павловић).²³ Убрзо после његовог избора за митрополита, Свети архијерејски сабор је 26. септембра 1905. године расправљао о проблемима монаштва, а који су се тицали опадања њиховог броја и лошег образовања. Највише се придавала пажња њиховом богословском и привредном знању. Сабор је одлучио да је најбоље решење за овај проблем да се отвори монашка – богословска – пољопривредна школа, у којој би се, поред богословља и монашког живота, учило и о пољопривредним занатима. Митрополит је послао писмо тадашњем министру просвете и црквених послова Љубомиру Стојановићу да прихвати предлог Сабора и помогне у оснивању монашке школе. Од министра је затражено да министарство из свог буџета финансира једног професора за богословске предмете. Поред министарства, монашку школу ће финансирати и манастири на основу разреза који ће им се одредити, као и из црквеног фонда, тако да држава неће сносити велики трошак. На молбу Сабора је министар Стојановић позитивно одговорио, тако да се могло почети са отварањем монашке школе.²⁴

²⁰) Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве од почетка 19. века до краја Другој светској рати*, Београдски издавачко – графички завод – Београд 1991, 574.

²¹) Предраг Пузовић, *Монашка школа у манастиру Раковица*, ПБФ – Београд 2011, 9 – 10.

²²) Сава – епископ шумадиски, *Српски јерарси од деветиој до двадесетог века*, Евро – Београд; Унирекс – Подгорица; Каленић – Крагујевац 1996, 198.

²³) *Истио*, 163.

²⁴) Пузовић, *Монашка*, 10.

Када је дошао позитиван одговор из министарства, следећи корак је био да се нађе погодан манастир у коме ће бити смештена школа. У почетку је предлог био манастир Студеница, али се од тога одустало, јер није испуњавао одређене критеријуме, као што је наставнички кадар. Зато је одлучено да школа буде смештена у манастиру Раковица.²⁵

Постоји више разлога због чега је баш манастир Раковица одређен за монашку школу. Првенствено је тај што је близу Београда, а у којем се налазила богословија Светог Саве, што је само олакшавало у проналажењу наставничког кадра. Такође је играло главну улогу и то што је манастир био богат, па је могао да издржава ђаке. Манастир је у то време поседовао око 588 хектара земље, а која се користила у различите сврхе, као што је за виноградарство, баште, њиве, ливаде, док је већински део сачињавала шума, а која је била богата разним врстама дрвећа, као што је храст, цер, граб и липа. Шума се секла и подмлађивала, а исечени део се продавао и користио за манастир. Њиву је обрађивао манастир, док је једну половину издавао у аренду. Манастир је поседовао богат виноград, воћњак, као и ливаду, од чијих плодова су монаси могли да се хране, али и да од њихове продаје зараде.²⁶ У манастирском поседу су се налазиле справе за обраду и машине, што је у оно време била реткост, што је монасима само олакшавао рад.²⁷ Такође су монаси манастира Раковице гајили различите врсте стоке, као што су коњи, овце, говеда и свиње, као и живину. У поседу су имали и тридесетак кошница пчела.²⁸

Из горе наведеног се може видети да је манастир био богат имњем, од којег су се ученици могли издржавати. Они су о свему томе водили бригу, где су се уједно и едуковали, јер су поред богословских предмета учили и пољопривредне. Све је то био разлог да се управо манастир Раковица одреди за монашку школу, али је ипак од пресудне важности био тај то што се наставнички кадар могао лакше пронаћи.

Митрополит Димитрије се поново обратио министру Стојановићу, обавештавајући га да је манастир Раковица одређен за монашку

²⁵) *Истѿо*, 10 – 11.

²⁶) *Рувим, нав. гел.*, 84 – 90.

²⁷) *Истѿо*, 93.

²⁸) *Истѿо*, 90 – 93.

школу, јер испуњава критеријуме. Такође га моли да одреди једног наставника из монашког реда. Министар је позитивно одговорио на писмо, тако да је монашка школа у манастиру Раковица почела са радом 1906. године. У школи су се изучавали богословски и пољопривредни предмети, тако да ће будући монаси бити у служби СПЦ и држави, како у духовном тако и у економском смислу. У школу су примани ђаци од 14 до 18 година, а капацитет је био до тридесет ђака. Школовање је трајало четири године, где ученици нису били оцењивани, већ им се успех одређивао на основу њиховог доброг владања и марљивости у учењу, богослужењу и привредним радовима.²⁹

Живот и рад у монашкој школи до Првог светског рата

После одлуке о оснивању монашке школе, било је потребно да се уреди живот и рад у њој. Стога је Свети архијерејски сабор донео три уредбе које су регулисале уређење и рад школе. Прва уредба је носила наслов *Нацрт за уређење монашке школе*, а остале две *Правила унуџраишеј рада и животиа у монашкој школи* и *Школски закон за ученике монашке школе*. Последње две уредбе тичале су се унутрашњег живота и рада ученика.³⁰

На основу нацрта, монашка школа је богословско – привредни завод, под надзором Светог архијерејског сабора, а под управом епархијског епископа. Школа се издржавала од манастирских разреза, а који се одређивао на основу њиховог материјалног стања. Школовање је трајало четири године, где се настава већински одвијала у пракси, док је остали део био теоријски. Од предмета су се изучавали следећи:

1. Библијска историја Старог и Новог завета
2. Катихизис
3. Историја монаштва с познавањем канонских прописа о црквама и манастирима
4. Историја хришћанске цркве
5. Историја српске цркве
6. Литургија
7. Црквено певање с правилом

²⁹⁾ Пузовић, *Монашка*, 11.

³⁰⁾ *Исїо*, 11.

8. Ратарство
9. Градинарство
10. Ливадарство
11. Виноградарство с подрумарством
12. Воћарство
13. Сточарство
14. Шумарство
15. Марвено лекарство
16. Пољопривредно законодавство
17. Књиговодство
18. Управа добара
19. Рачун.

Од деветнаест предмета који су се изучавали, само су шест теоријског садржаја. Дакле, за образовање монаха више се пажње придавало на пољопривреди, јер се од тога већина манастира издржавало, а што потврђује и архимандрит Рувим: „...*док нису калуђери увидели, да им једини сјас њихов и ојсѣанак ѿверених им задужбина лежи једино, ако се ѿред молиѣве Боју, ейиѣрахилѣа и ѣредника, лѣше рала и волова –ако се лѣше ѿлоѿпривреде.*“³¹

Приметно је да је од пољопривредних предмета одабрано оно што је манастир поседовао. Због тога није искључено да је управо на основу пописа имања манастира Раковице сачињен наставни план за монашку школу.

Наставни план и програм је саставио Наставнички савет у договору са стручним лицима, а који је потврдио Свети архијерејски сабор. Сабор је, такође, имао право да придода још који предмет, уколико би сматрао да је потребно. Наставнике за богословске предмете је бирао Сабор или митрополит, док је за привредне предмете постављао министар Народне привреде, али опет у договору са митрополитом. Наставници богословских предмета су морали бити у монашком чину, док су остали могли бити световњаџи. Школом је управљао управник са помоћним особљем, чији је задатак био да пазе на поредак, мир и примерно понашање ученика, а поготово за прва два разреда код којих се на почетку школске године могла уочити недораслост за монашки живот.³²

³¹⁾ Рувим, *нав. дел.*, 98.

³²⁾ Пузовић, *Монашка*, 12.

Право на упис у прву годину Монашке школе имали су младићи српске националности, православне вероисповести. Сви су они морали бити доброг владања и доброг здравља, са завршена најмање четири разреда основне школе. Старосна граница је од 14 до 18 година. Ученици са телесним манама и недостацима нису примани у школу. Школска година је почињала 15. јануара, а завршавала се крајем новембра. Током прве две године школовања ученици су сматрани за искушенике, а тако им се и стаж рачунао. После завршена два разреда, ученици су били дужни да приме монашки чин. Онај који би одбио да се замонаши, био би искључен из школе.³³ Крсна слава Монашке школе је била Свети Василије Велики.³⁴

Што се тиче живота ђака, он се углавном заснивао на типичку манастира Раковице. Постојала је посебна просторија у којем су живели ђаци, тако да је живот био интернатског типа. Сви су били дужни да носе одело монашког кроја.³⁵ Дан је почињао са раним устајањем, зависно од временског периода (зими у 5:30 часова; лети у 3:30 часова). Док монаси припремају храну за стоку, за то време ђаци одлазе у цркву на јутарње богослужење, а на којем су били дужни да сви присуствују. После јутрења је следио доручак, после којег су ђаци одлазили на часове или на практичан рад. После часова или рада следио је ручак, на којем је био присутан васпитач, а чија дужност је била да пази на ред и мир.³⁶ После ручка су ученици вероватно учили своје предмете или извршавали своја задужења.

У Монашкој школи се велика пажња придавала дисциплини међу ученицима. Постојала су ђачка правила на основу којих се регулисао рад, одмор, дужност и начин облачења и сви су били дужни да их се строго придржавају. Уколико би дошло до кршења неких од правила, ученик би био кажњен у зависности од тежине казне. Онај ученик који би често кршио правила или учинио неки тежи преступ, био би директно искључен из школе.³⁷

Када је монашка школа отворена, за управника је био постављен архимандрит Арсеније, који је уједно био наставник и старшина манастира. За васпитача и другог наставника постављен

³³) *Истио*, 13.

³⁴) Рувим, *нав. дел*, 99.

³⁵) Пузовић, *Монашка*, 13.

³⁶) Рувим, *нав. дел.*, 103 – 104.

³⁷) Пузовић, *Монашка*, 13.

је архимандрит Рувим, који је био и намесник манастира, док је за економа постављен Живко Јосиповић. Архимандрити Арсеније и Рувим су били редовни наставници, док су ванредни долазили из Београда и нису морали да станују у манастиру. Поред наставника и ђака, у манастиру су били кувар, пекар, шумар, кочијаш, рабација и свињар, који су вероватно имали удела у едукацији ученика.³⁸

Први подаци о полагању испита датирају из 1908. године. Ученици су показали завидан успех у богословским наукама и привредно – економским предметима, а понајвише у другоме. Школску славу Св. Саву су ученици са својим професорима прославили 1909. године, где је славски колач пререзао архимандрит Арсеније, а Рувим одржао предавање о првом српском архиепископу. Исте године школу је посетио краљ Петар, где је обишао учионице, станове, кухињу и трпезарију, те је пробао и њихову храну. По одласку краља Петра, дошао је и престолонаследник Александар. Ученици су на Оце 1909. године посетили митрополита Димитрија и честитали му празник.³⁹

Прва генерација монашке школе завршила је 20. децембра 1909. године. За изасланика при надгледању полагања завршних испита, испред митрополита Димитрија, постављен је протојереј Добросав Ковачевић. Према његовом извештају, ученици су показали одличан успех, али је ипак ставио примедбу на ученике првог разреда да треба више да обрате пажњу на рачун, као и да им се уведе тумачење Новог Завета, како би што боље разумели смисао Светог Писма. Такође је имао примедбе и на знање српског језика, препоручујући да се више обрати пажња на писање и на административне послове. Што се тиче практичног рада у башти, винограду, воћњаку и пољу, ученици су све послове вршили одговорно и с љубављу. Пошто се њихови успеси нису оцењивали нити бележили, прота Добросав је предложио да се уведу неке књиге у којима би се писали успеси ученика, како би постојала писана документација о раду ученика.⁴⁰

По завршетку полагања испита, комисија је обратила пажњу на уређење школе и на интернатски поредак. На крају је комисија закључила да, поред недостатка простора за едукацију ученика, школска управа добро функционише у васпитању будућих монаха,

³⁸⁾ Рувим, *нав. дел.*, 102 – 103.

³⁹⁾ Пузовић, *Монашка*, 13 – 15.

⁴⁰⁾ *Истѿо*, 15 – 16.

где је чак основана и дружина *Монашки њодмладак*. Они ученици који су завршили школовање, послати су у различите манастире, у којима су своје монашке дане проводили.⁴¹

У периоду од 1906. до 1909. године школа се издржавала од манастирских разреза, а који се одређивао на основу материјалног положаја сваког појединачног манастира. Углавном су се манастири трудили да испоштују своју обавезу, али је било примера који су мање плаћали од одређене суме или су изостајали једну годину. Било је и оних који уопште нису платили разрез, као што су манастири Градовац, Свети Стефан и метоси.⁴²

Током 1910. године дошло је до појединих измена. Управник школе је и даље био архимандрит Арсеније, али је архимандрит Рувим извесно време био одсутан, јер је био постављен за старешину манастира Наупаре. Касније ће се вратити у манастир Раковицу и биће постављен за старешину. Исте године је један од наставника, синђел Јероним, био отпуштен, јер је био непоуздан, због чега је пребачен у манастир Вољевачу како би био под духовним руководством архимандрита Гаврила. Такође су и четири ученика била искључена из школе, због недоличног понашања. У то време је са монашком школом у Раковици истремено радила и монашка школа у манастиру Хиландару. Хиландарска управа је тада предложила да се монашка школа из Раковице премести у Хиландар, али предлог никада није био разматран.⁴³

Током Балканских ратова, монашка школа је привремено обуставила свој рад. Црква је тада позвала сво свештенство и монаштво да се укључи у материјалној и духовној помоћи српској војсци. Углавном се та помоћ заснивала у беседама, где су свештеници духовно и морално бодрили војнике, затим у прикупљању прилога у виду новца, хране и одеће. Међутим, било је и оних који су се налазили на линијама фронта и помагали рањеним војницима, а неки су учествовали и у борбама. У помоћ српској војсци су били укључени и ученици богословије Св. Саве у Београду, где су неки и погинули.⁴⁴ Вероватно да су и ученици монашке школе дали свој допринос у ослобађању српских земаља.

⁴¹⁾ *Истио*, 17 – 18.

⁴²⁾ *Истио*, 18.

⁴³⁾ *Истио*, 18 – 20.

⁴⁴⁾ Пузовић, *Прилози*, 58 – 76.

По завршетку Балканских ратова, монашка школа је обновила рад 1. октобра 1913. године, али се сусрела са многобројним проблемима. Последице Балканских ратова у Србији осетиле су се по свршетку ратова, а које нису заобишле ни Цркву. Због ангажовања у помоћи српским војницима, Црква је своје материјалне ресурсе у великим количинама потрошила, што је представљао проблем у њиховом обнављању. Тако манастири, који су били материјално исцрпљени, више нису били у могућности да финансирају рад монашке школе. Такође, постојао је проблем и у проналажењу наставничког кадра, јер многи наставници нису желели да предају без одговарајућег хонорара. Због тога се митрополит Димитрије обратио министру просвете и црквених послова Љубомиру Јовановићу да помогне у финансирању даљег рада школе, као и у плаћању хонорарних наставника. Међутим, све се завршило само на обећањима.⁴⁵

Под тешким околностима у којима се нашао манастир Раковица, архимандрит Арсеније је поднео молбу за разрешење дужности. На његово место је постављен јеромонах Јосиф (Џвијовић), суплент богословије Светог Саве у Београду, касније митрополит скопски. Дошавши у манастир, он је храму поклонιο дрвену дарохранилицу, која се до данас налази у олтару. Ускоро је почео Први светски рат и школа је по други пут привремено престала са радом.⁴⁶

Обнављање рада монашке школе

После завршетка Првог светског рата у Србији је завладао мир. Словеснке земље су се 1. децембра 1918. године ујединиле у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Под уједињену краљевину дошле су и црквене организације, због чега се створила воља за уједињење у једну црквену јединицу и обнављањем некадашње Српске патријаршије. Свечано проглашење обновљене Српске патријаршије је извршено 12. септембра 1920. године, а за српског патријарха је 30. октобра 1920. године изабран митрополит Србије, Димитрије (Павловић).⁴⁷

Иако је међу свештенством и верним народом владала радост због васпостављања Патријаршије, ипак није било пуно времена за

⁴⁵ Пузовић, *Монашка*, 20 – 21.

⁴⁶ *Исјо*, 22.

⁴⁷ Рајко Л. Веселиновић, „Уједињење покрајинских цркава и васпостављање Српске патријаршије“, *Српска Православна црква 1920 – 1970*, Београд 1971, 13 – 21.

славље, јер је Цркву чекала обнова храма, манастира и црквеног живота. Аустроугарска војска је по освајању српских земаља извршила злочин над српским народом и његовим светињама. Многе цркве и манастири су били опљачкани и порушени. Тако је манастир Студеница претрпио оскрнављење од освајача, а погинуло је и доста свештеника. Црквена економија је претрпела многе штете и губитке, што је само погоршало стање.⁴⁸

Манастир Раковица, као и монашка школа, нису били поштеђени немилости империјалне војске, која је однела покућство и пољопривредне алате. Зграда монашке школе је била тешко оштећена услед бомбардовања, због чега више није била у функцији, те је била неопходна обнова. Пошто манастир није био у финансијској могућности да се прихвати обнове, упућена је министарству вера молба за новчану помоћ, те им је одобрено 20 000 динара. Митрополит Димитрије се још неколико пута обраћао поменутом министарству за помоћ, али његове молбе нису биле услышене. Због тога се одлагало са обновом, због чега је школа била приморана да врати добијени новац. Митрополит Димитрије се непрестано обраћао тадашњим властима да им се врати новац, како би се започела обнова зграде, у чему је на крају и успео. Након обнове зграде, приступило се набавци интернатских ствари и учила, после чега се могло почети са радом монашке школе.⁴⁹

Монашка школа у Раковици је обновила рад 1921. године, а за новог управника је постављен архимандрит Мардарије (Ускоковић), потоњи епископ америчко – канадски. Митрополит Димитрије је послао распис свим архијерејима да распишу по манастирима у својим епархијама разрез за издржавање Монашке школе. Међутим, пошто су многи манастири учествовали у рату и тако претрпели штету од непријатеља, нису били у могућности да финансијски помажу монашкој школи као некада, док неки то уопште и нису могли, због чега се митрополит Димитрије обратио министарству вера за новчану помоћ. Иако је у почетку молба била одбијена, министарство је ипак одобрило новац. Такође су школи помогли Карловачка митрополија, министарство пољопривреде у виду пољопривредних справа,

⁴⁸) Момир Лечић, „Изградња и обнова цркава и манастира од 1920. до 1941. године“, *Српска Православна Црква 1920 – 1970*, Београд 1971, 65 – 66.

⁴⁹) Пузовић, *Монашка*, 23 – 26.

семена и стоке, док је Велики савет Српске патријаршије поклонио известан број књига за школску библиотеку. Такође су манастирски разрези допринели раду школе, као и прилози из иностранства, али је ситуација и даље била тешка.⁵⁰

Године 1922. архимандрит Мардарије се опростио од својих ђака и напустио место управника. За његовог наследника постављен је архимандрит Платон (Јовановић), потоњи епископ бањалучки, за чије време је школа, такође, имала потешкоће око финансирања. Поједини манастири су каснили са уплатама или нису имали новчана средства. Оно што је можда олакшало раду, јесте то што су се ђаци лечили на рачун државе. Међутим, лекови који су приписивани ђацима нису били бесплатни, него су се набављали на трошак школе. Следеће године је Свети архијерејски сабор усвојио нову Уредбу, која је остала иста са извесним изменама. Од предмета који су се изучавали били су:

1. Српски језик
2. Земљопис
3. Историја општа и историја српског народа
4. Природне науке
5. Математика
6. Лепо писање
7. Свето писмо Старог и Новог завета
8. Црквена историја
9. Црквено право
10. Литургија и црквени устав
11. Црквенословенски језик с превођењем на српски
12. Велико и мало појање
13. Омилитика
14. Економија
15. Занати и вештине
16. Хуманитарни послови
17. Историје монаштва и аскетизма.⁵¹

Архимандрит Платон је разрешен дужности управника 1926. године, а за новог је постављен руски епископ Митрофан. Он је

⁵⁰⁾ *Истѹо*, 26 – 28.

⁵¹⁾ *Истѹо*, 32 – 34.

уложио свој труд у обнову школе, као и у подизању угледа и духовног утицаја у народу. Покренуо је лист *Раковачки народни листићи*. Проблем око исплате манастирских разреза се наставио, те се чак предлагало да се ослободе разреза оне епархије које немају своје кандидате. Без обзира на финансијске потешкоће, школа је успешно радила, а ученици редовно испуњавали своје свакодневне обавезе. На свакој литургији ученици су читали своје беседе, а најбољи су објављени у школском листу *Православни беседник*.⁵²

Поред финансијских проблема, избили су проблеми у виду послушности ученика. Епископ скопски Варнава се жалио на три свршена ученика, који су били распоређени у његовој епархији, да се нису прихватили монашке службе у дотичној епархији, због чега су распоређени у епархијама из којих су дошли. Нешто слично је било и код епископа захумско – рашког Нектарија, само што је његову молбу о распоређењу два монаха Синод одбио, јер Црна Гора није редовно плаћала разрез.⁵³

Некадашњи игуман манастира Раче, а доцније епископ америчко – канадски, Дионисије Миливојевић, постављен је за новог намесника манастира Раковице. Проблеми око исплата манастирских разреза за издржавање Монашке школе су и даље трајали. Свети архијерејски синод се трудио да на најбољи начин одреди разрез манастирима, како уједно они не би они били у мањку, а школа могла нормално да ради. Међутим, без обзира са којим се проблемима школа била суочавала, она је успешно функционисала. Тако је основан ђачки хор и Монашки подмладак Црвеног крста, који је школу снабдевао са лековима у случају тешких болести. Управник школе, епископ Митрофан, покренуо је ђачки лист *Монашки ђо-младак*⁵⁴, који су уређивали и писали текстове ђаци.⁵⁵

Патријарх Димитрије је предложио Синоду да се обрате Министарству војске и морнарице са молбом да се ђаци монашке школе ослободе служења војног рока. По тадашњем Закону, нико није могао да буде рукоположен без одслуженог војног рока, укључујући и ђаци Монашке школе. У Синоду је постојала бојазан да, уколико се ђаци одмах не замонаше, постоји могућност да одустану од

⁵²) *Истѿо*, 42 – 44.

⁵³) *Истѿо*, 49 – 50.

⁵⁴) Касније је променио назив у *Рагови ученика монашке школе*.

⁵⁵) *Истѿо*, 54 – 57.

монашког живота и да се упишу у неку другу школу. Због тога је Синод послао писмену молбу министарству да се потомци монашке школе ослободе војног рока, али је одговор био негативан.⁵⁶

Један од православних свештеника СПЦ, протојереј Константин Крстановић из Шибеника, оптужио је Монашку школу за лоше духовно стање. Он је оптужио школу да се у њој развија комунистичка идеологија и да у њој цвета блуд. Синод је позвао проту да своје тврдње образложи и уколико се докажу да су неистините, да сноси одређене санкције.⁵⁷ То је био период када су комунисти слали своје шпијуне унутар богословија и богословског факултета да врбују ученике и студенте у Комунистичку партију. Вероватно да је прота Константин био упознат са тим, па је посумњао и на монашку школу.

Како је финансирање монашке школе и даље представљао проблем, јер су неки манастири каснили са исплатом или нису уплаћивали, а било је и оних који су тражили да се због немаштине ослободе плаћања, Синод је 1930. године донео одлуку да се Монашка школа споји са манастиром Раковицом у једну установу, што је и прихваћено од Сабора. Исте године умро је главни заговорник отварања монашке школе, патријарх Димитрије, а на његово место је дошао Варнава (Росић). Током његове управе, Монашка школа ће се преселити у манастир Дечане.⁵⁸

Пресељење Монашке школе у манастир Дечане

Потешкоће око финансирања Монашке школе ће отворити питање њеног пресељења у други манастир. Одлука да се Монашка школа и манастир Раковица ставе под једну управу, само је отежало њихово функционисање. Због тога је Сабор 17. октобра 1930. године предложио неколико солуција о даљем раду: пресељење монашке школе у неки од фрушкогорских манастира; отварање нове монашке школе у манастиру Дечани; отварање две монашке школе (Раковица и Дечани) које ће се извесно време издржавали од манастира у којима се налазе, да би касније ту обавезу преузеле епархије које пошаљу своје питомце. После изложених предлога,

⁵⁶⁾ *Истѹ*, 57 – 58.

⁵⁷⁾ *Истѹ*, 61.

⁵⁸⁾ *Истѹ*, 67 – 68.

настала је дискусија међу епископима, где је сваки имао своје решење и предлог о даљој судбини Монашке школе, те је од предлога био и да се једна од богословија претвори у монашку школу.⁵⁹

Анализирајући рачуне школе, увидело се да су настале разне неправилности око вођења књига. Постојала је бојазан међу епископима да сам манастир не би осетио последице издржавања школе, а што је представљао велики проблем.⁶⁰ Због тога је био позван епископ Митрофан, управник школе, да изложи Синоду тренутно стање школе. Он је рекао да је школа у дуговима због неплаћених манастирских разреза, а да сам манастир Раковица није у могућности да је издржава. Због тога је наређено архијерејима у чијим епархијама манастири нису платили разрез, да то учине у што краћем року или ће се у супротном решење тражити на суду. Последице школског дуга су се осетиле 1931. године, када је почетак школске године каснио.⁶¹

О пресељењу Монашке школе из манастира Раковице се поново расправљало на Сабору 15. септембра 1931. године. Тада је одлучено да се школа пресели у манастир Дечане, јер ће се олакшати њено финансирање захваљујући легату блаженопочившег епископа Саве Дечанца о издржавању монашке - пољопривредне школе у Дечанима. Школа би у Дечанима имала монашко - привредни карактер. Због овакве одлуке, управник Монашке школе, епископ Митрофан, је поднео молбу патријарху Варнави у којој га моли да му остане и даље на располагању у његовој епархији, јер нема вољу да буде управник школе у манастиру Дечани.⁶² Како се време пресељења примицало, тако су се дугови нагомилавали, што је само отежавало опстанку школе, јер су се дугови морали исплатити до пресељења. Међутим, оно што је можда највише тада потресло Монашку школу, јесте погибија једног од ученика, Милана Андрејића. Он је, враћајући се у школу из Београда, скочио из воза код Раковице и пао под точкове.⁶³

Због нагомиланих дугова, умољен је епископ рашко – призренски Серафим да обиђе стару зграду у манастиру Дечани и поднесе

⁵⁹⁾ *Истѿо*, 74 – 75.

⁶⁰⁾ *Истѿо*, 75.

⁶¹⁾ *Истѿо*, 81.

⁶²⁾ *Истѿо*, 85 – 88.

⁶³⁾ *Истѿо*, 88.

извештај о њеном стању. Епископ је у извештају навео да је зграда трошна и да је непоходно реновирање или нова изградња. Синод је примио на знање извештај и предузео припреме за изградњу нове зграде, а до тада ће Монашка школа и даље бити у Раковици, док је школска управа дужна да се побрине за њено издржавања.⁶⁴

Свети архијерејски сабор је 1932. године поново расправљо о пресељењу Монашке школе. Узети су у обзир извештаји о стању манастирских зграда и сложило се да је неопходно да се успоставе услови за нормалан живот и рад. Патријарх Варнава је подсетио епископе о саборској одлуци о пресељењу школе, па је захтевао да се пресељење изврши одмах. Сабор је предао Синоду на извршење ове одлуке, због чега је Синод позвао тадашњег школског управника, епископа Митрофана, да поднесе извештај о раду школе, што је и учинио. Такође је било потребно поставити новог управника Монашке школе, пошто је епископ Митрофан одбио да се пресели у манастир Дечане. Синод је наредио да се све обавезе у школи изврше, као што су испити и почне са припремама за пресељење. Припреме су ишле убрзаним током, као и изградња зграде. Ученици су са својим наставницима у Дечане стигли 2. децембра 1932. године, а настава је почела 7. децембра. Следеће године је 20. маја Сабор поставио новог управника Монашке школе у Дечанима, јеромонаха Дионисија (Миливојевића). Претходно је Сабор за управника изабрао епископа скадарског Виктора (Михаиловића), али је он ту функцију одбио.⁶⁵

Епископи из Монашке школе

У Монашкој школи у манастиру Раковици управници и наставници су били свештеномонаси, који су касније постали епископи СПЦ. Неки од њих су оставили позитивног трага у историји СПЦ, а неки негативне. Углавном, ради се о личностима који су имали одговарјућу улогу у историји Српске цркве 20. века, тако да монашка школа није само изнедрила будућу монахе, него и епископе. Велики број епископа и патријараха су примили монашки чин управо у манастиру Раковици.

Један од наставника Монашке школе био је **протосинђел Доментијан**, који је постао епископ нишки. Он је био ванредни на-

⁶⁴⁾ *Истѿо*, 89.

⁶⁵⁾ *Истѿо*, 92 – 96.

ставник, што значи да није живео у манастиру Раковици, него је путовао, јер је истовремено вршио дужност професора у богословији Светог Саве у Београду. С обзиром да је важио за једног од омиљених професора у београдској богословији, вероватно да је исти однос гајио и према ђацима Монашке школе. Имао је навикну да ученике богословије води на уметничке концерте, духовне концерте и позоришта.⁶⁶ Није познато да ли је то чинио и са ђацима монашке школе, али с обзиром да су локално били далеко и да су имали обавеза око манастирског имања, вероватно да нису имали такву привилегију као ученици богословије. Када је постављен за епископа нишког 1911. године, престао је са професуром и посветио се организовању црквеног живота у постављеној му епархији. Као епископ нишки је дочекао балканске ратове, у којима је и сам узео учешћа, тако што се бринуо за рањене и болеснике. Током болничких посета се разболео од тифуса и умро 1913. године.⁶⁷

Од наставника које предавао у монашкој школи био је и **Доситеј (Васић)**, потоњи митрополит загребачки. Код њега је исти случај као и са Доментијаном, тј. радио је у монашкој школи као ванредни наставник, јер је уједно радио и у београдској богословији.⁶⁸ Године 1913. изабран је за епископа нишког и од тада је почело његово мучеништво. Већ следеће године је избио Први светски рат и не желећи да напусти своју епархију, Бугари су га послали у интернацију из које се вратио по свршетку рата 1918. године. Три године је провео у Чехословачкој, где је радио на успостављању нове православне епархије. Као мисионар је радио на враћању поунијађене хришћане у окриље Православне цркве.⁶⁹

У 17. веку дошло је до насилног унијаћења у поткарпатској Русији, где је Православна црквена организација уништена. Мали број верника је остао веран Православљу, који су се обратили Карловачкој митрополији за помоћ, а на чији вапај се огласио патријарх Лукијан (Богдановић) и послао у својству мисионера, архијакон др Иринеја Ђирића да поврати поунијађене вернике и заштити православне. Године 1919. поткарпатска Русија је дошла под контролу Чехословачке и од тада се интензивирао рад на организаацији

⁶⁶ Пузовић, *Прилози*, 49 – 51.

⁶⁷ *Исто*, 53 – 56.

⁶⁸ Пузовић, *Монашка*, 14.

⁶⁹ Еп. Сава, *Српски*, 175 – 176.

Православне цркве. СПЦ је слала мисионаре у те пределе, међу којима се налазио и епископ нишки Доситеј. По усвајању новог устава 1931. године, основана је у поткарпатској Русији нова епархија Мукачевско – прјавшеска, а за првог епископа је изабран др Дамаксин Грданички.⁷⁰

На основу молбе Светог архијерејског сабора из 1931. године, епископ Доситеј се прихватио избора за митрополита загребачког. Током Другог светског рата, када је на територији Хрватске основана НДХ, у којој је вршен терор над српским становништвом, епископ Доситеј је ухапшен од стране усташке власти. Над њим су извршена немилосрдна мучења, од којих је психички оболео и као такав превезен у Београд. Од последица злостављања је умро 1945. године.⁷¹

Када је архимандрит Арсеније, управник Монашке школе, поднео молбу за своје разрешење, за новог управника је постављен **јеромонах Јосиф (Цвијовић)**.⁷² Пре постављења за управника, он је радио као наставник београдске богословије. Пре тога је био парохијски свештеник, који је остао удов, после чега се замонашио 15. септембра 1913. године, тако да је после скоро два месеца постављен за управника Монашке школе. Међутим, он није дуго управљао школом, јер је рад прекинуо Први светски рат, а јеромонах Јосиф упућен у дипломатску мисију у Безерти и Русију. Током рата је вршио дужност ректора Српске православне богословије у Енглеској, у Кадесдону. По завршетку рата, постављен је за ректора Призренске богословије, да би 1920. године био изабран за епископа битољског.⁷³ У Битољу је заједно са охридским епископом Николајем (Велимировићем) отворио богословију 1921. године, која је радила до почетка Другог светског рата.⁷⁴ За митрополита скопског је постављен 1932. године. Своју митрополитску дужност је слободно и мирно обављао до 1941. године, када су га Бугари током окупације протерали у Београд. Током рата се ставио на чело СПЦ као заменик патријарха Гаврила, који се тада налазио у заточеништву.

⁷⁰ Епископ Сава, „Епархије и епископи 1920 – 1970“, *Српска Православна црква 1920 – 1970*, Београд 1971, 523.

⁷¹ Душан Љ. Кашић, „Српска црква у тзв. Независној држави у Хрватској“, *Српска Православна црква 1920 – 1970*, Београд 1971, 186.

⁷² Пузовић, *Монашка*, 22.

⁷³ Епископ Сава, *Српски*, 261 – 262.

⁷⁴ Пузовић, *Прилози*, 153 – 154.

По завршетку рата и по повратку патријарха Гаврила, митрополит Јосиф и даље није могао слободно да обавља своју дужност у својој митрополији, јер су му комунисти и присталице некаконске МПЦ забранили улазак у Македонију, те су га из Врања комунисти протерали каменицама. Ухапшен је 1950. године и без суђења држан у затвору, да би му касније одредили кућни притвор у манастиру Жичи. Умро је 1957. године у манастиру Ваведењу код Београда.⁷⁵

Када је Монашка школа обновила свој рад 1920. године, за новог управника школе је 1921. године постављен **архимандрит Мардарије (Ускоковић)**. Током његовог управе, школа је пролазила кроз тежак период у финансијском и материјалном смислу. Он се неколико пута Синоду обраћао за помоћ и упозоравао да школи прети затварање.⁷⁶ Пошто је Мардарије, пре постављања за управника, био посвећен организовању СПЦ у Америци и вршио дужност администратора новоосноване Епархије америчко – канадске, није се дуго задржао на позицији управника. Стога је он ускоро напустио Југославију и вратио се у Америку, где је 1926. године постављен за првог епископа америчко – канадског.⁷⁷ Као епископ се посветио уређењу и организовању црквеног живота у Америци. Од својих прихода је купио земљиште у Либертвилу и о свом трошку подигао манастир Светог Саве, који је постао духовни и културни центар православних Срба у Америци. Касније је купио још земљишта и подигао српско гробље. Због болести са којом се дуже време борио, умро је 1935. године.⁷⁸

После разрешења архимандрита Мардарија за управитеља Монашке школе, на његово место је 1922. године постављен **архимандрит Платон (Јовановић)**⁷⁹. Током његове управе је ђацима Монашке школе омогућено да се лече у болницама на терет државне касе. Међутим, лекови нису добијали бесплатно, него су плаћани из школских средстава. Због тога се архимандрит Платон обратио с молбом министарству вера да се школи омогуће бесплатни лекови, али молба није била услышена. Он је радио и на припремама за подизање нове зграде за интернат Монашке школе. Као и претходни

⁷⁵) Епископ Сава, *Срџски*, 262 – 263.

⁷⁶) Пузовић, *Монашка*, 26 – 27.

⁷⁷) Епископ Сава, *Срџски*, 308.

⁷⁸) Слијепчевић, *нав. дел.*, 341 – 344.

⁷⁹) Када је Монашка школа отворена 1905. године, архимандрит Платон је у школи радио као наставник реалке.

управници, тако је и Платон имао потешкоћа око редовног плаћања разреза за издржавање школе. У једном од извештаја он наводи да манастири бивше Карловачке митрополије нису платили разрез за текућу годину.⁸⁰

Зграда око које је архимандрит Платон вршио припреме, почела је са изградњом 1925. године и исте године је и завршена. Међутим, од тада је архимандрит Платон имао проблеме везане за зграду. Наиме, надзор над изградњом је вршио Свети архијерејски синод, а манастир Раковица је био под духовном влашћу патријарха Димитрија. Платон је од патријарха добио одобрење за зидање зграде, али не и од Синода. Због тога су Платона осудили да је проневерио новац за изградњу зграде. Он је 1926. године разрешен дужности управника, а да при томе није добио никакав писани документ о његовом разрешењу. Платон се неколико пута обраћао Синоду да му предају решење о разрешењу, али га није добио. Касније је поднео тужбу Духовном суду желећи да докаже незаконитост поступка, као и Грађанском.⁸¹ Труд да покаже своју невиност трајала је годинама. За то време је био настојатељ манастира Поганова,⁸² а ослобођен је оптужбе 1932. године.⁸³

Архимандрит Платон је за моравичког епископа изабран 1936. године, да би за две године био постављен за епископа охридско – битољског. Због отпора према новом епископу, а који су пружили парохијски свештеници, постављен је 1939. године за епископа бањалучког. Међутим, и на том месту су били извесни проблеми, јер није постојала жеља за његово постављење. Због тога је он преузео дужност епархијског архијереја без устоличења, што је био јединствен случај.⁸⁴ Као епископ бањалучки је дочекао Други светски рат. Како је Босна дошла под власт НДХ, дошло је наређење од усташких власти да сви Срби напусте Бањалуку, укључујући и епископа Платона, што је он одбио. Због тога је био ухапшен заједно са свештеником Душаном Суботићем и убијен, чије тело су усташе бациле у реку Врбању.⁸⁵

⁸⁰⁾ Пузовић, *Монашка*, 30 – 39.

⁸¹⁾ *Истио*, 42.

⁸²⁾ Епископ Сава, *Српски*, 410.

⁸³⁾ Пузовић, *Монашка*, 90.

⁸⁴⁾ Епископ Сава, *Српски*, 410 – 411.

⁸⁵⁾ Кашић, *Српска*, 186 – 188.

За намесника манастира Раковице 1928. године је постављен бивши старешина манастира Раче, **јеромонах Дионисије (Миливојевић)**, који је уједно вршио дужност духовника и наставника Монашке школе.⁸⁶ То је био период када су се вршиле припреме за пресељење школе из манастира Раковице у манастир Дечане. Када је школа коначно пресељена 1932. године, за управника је постављен јеромонах Дионисије.⁸⁷ Он ће дужност управника вршити до 1938. године, када је изабран за викарног епископа моравичког, да би следеће године био изабран за епископа америчко – канадског.⁸⁸ Као епископ у Америци ће изазвати раскол у СПЦ, јер је архијереје оптуживао да сарађују са комунистичком влашћу, а у циљу да униште њега као истинитог представника СПЦ и српске нациналности уопште. Одбијао је да прихвати извесне одлуке СПЦ и да прими синодску делегацију. Око себе је привукао извесна српска удружења у Америци и елитне људе, укључујући и краља Петра II. Неканонски је 1963. године хиротонисао Иринеја (Ковачевића) за свог помоћног епископа. Следеће године епископ Дионисије је рашчињен и враћен у ред световњака под световним именом Драгољуб Миливојевић.⁸⁹ Раскол је оставио ожиљак код верника СПЦ у Америци, где родитељи своју децу нису уписивали на веронауку СПЦ, него су часове похађали са протестантима. Процес поновног уједињења покренут је за време патријарха Павла 1991. године, да би коначно био превазиђен 1992. године. Потпуно административно уједињење је извршено 1998. године.⁹⁰

Закључак

Монашка школа у манастиру Раковици имала је одговарајућу улогу у животу СПЦ 20. века. Зарад што бољег мисионарења монашког живота, у школи су се будући кандидати учили монаштву, а који су своје знање преносили другима и тако радили на корист Цркве. Међутим, њихова улога се није заснивала само на духовности, него и на пољопривредном знању. У монашкој школи су се, поред богословских предмета, изучавали и пољопривредни, јер су се манастири

⁸⁶ Пузовић, *Монашка*, 54.

⁸⁷ *Истио*, 96.

⁸⁸ Епископ Сава, *Ејархије*, 496.

⁸⁹ Слијепчевић, *нав. дел.*, 357 – 381.

⁹⁰ Гордана Благојевић, *Срби у Калифорнији. Обредно – религијска љракса и еџинициџејџ верника срџских љравославних љарохија у Калифорнији*, Београд 2005, 115 – 116.

искључиво издржавали од пољопривредних добара, а за шта је било потребно знање. Већина манастира су имали у власништву шуме, земље и стоку око којих су се морали бринути, како би монаси могли живети од тога. Пољопривредно знање нису користили само за манастирске сврхе, него и за државне. У Монашкој школи су кандидати добијали практично знање у пољопривредним пословима, а која су касније примењивали на корист Цркве и државе.

Монашка школа је изнедрила приличан број образованих монаха, као и наставнике који су постали епископи. То нам доказује да је монашка школа било место окупљања образованих људи, који су обележили живот СПЦ у 20. веку. Из ње су изашла три свештеномученика и један расколник. Без обзира на овај један случај, Монашка школа у манастиру Раковици је допринела развоју СПЦ, чији се утицај до данас осети, постављајући често питање о поновном отварању монашке школе.

Библиографија:

1. Архимандрит Рувим, *Манасџир Раковица*, Никола Пашић – Београд 2007;
2. Благојевић, Г., *Срби у Калифорнији. Обредно – религијска ђракса и еџнициџетџ верника срџских ђравославних ђарохија у Калифорнији*, Београд 2005;
3. Веселиновић, Р. Л., „Уједињење покрајинских цркава и васпостављање Српске патријаршије“, *Срџска Православна црква 1920 – 1970*, Београд 1971, 13 – 37;
4. Кашић, Д., *Манасџир Раковица*, Београд 1970;
5. Кашић, Д. Љ., „Српска црква у тзв. Независној држави у Хрватској“, *Срџска Православна црква 1920 – 1970*, Београд 1971, 183 – 205;
6. Лечић, М., „Изградња и обнова цркава и манастира од 1920. до 1941. године“, *Срџска Православна црква 1920 – 1970*, Београд 1971, 65 – 127;
7. Пузовић, П., *Прилози за исџорију Срџске ђравославне цркве*, ПБФ – Београд 2014;
8. Пузовић, П., *Монашка школа у манасџиру Раковица*, ПБФ – Београд 2011, 9 – 10;
9. епископ Сава, „Епархије и епископи 1920 – 1970“, *Срџска Православна црква 1920 – 1970*, Београд 1971, 487 – 539;
10. епископ шумадџски Сава, *Срџски ђерарси од деветџоџ до двадесетџоџ века*, Евро – Београд; Унирекс - Подгорица; Каленић – Крагујевац 1996;
11. Слијепчевић, Ђ., *Исџорија Срџске ђравославне цркве од џочетџка 19. века до краја Друџоџ светџскоџ раџа*, Београдски издавачко – графички завод – Београд 1991;
12. Владимир Ђоровић, *Исџорија Срџа*, Зограф – Ниш 2004.